

Christian Borch

Dansk sociologi i en velfærdsstatslig container

Jubilæer er en kærkommen anledning til at fejre sine triumfer, men selvfølgelig også til at gøre status og vurdere, om alt er forløbet, som man kunne ønske det – og hvis ikke, om og hvad man i givet fald kan gøre for at rette op fremover. Når *Dansk Sociologi* i forbindelse med sit flotte 25 års jubilæum indbyder til refleksion over sociologiens status herhjemme, er det derfor en oplagt lejlighed til at overveje, om al den energiske aktivitet, der kendetegner faget, kanaliseres optimalt. Spørgsmålet om sociologiens status rejser sig med særlig prægnans, idet en af disciplinens klassiske mestertænkere, Georg Simmel, i sit essay om "Kulturbegrebet og kulturens tragedie" advarede om, at der inden for flere videnskabelige områder allerede i hans samtid var tegn på, at der blev produceret en mængde "overflødig viden", hvorved Simmel forstod:

et stort antal metodisk lydefri erkendelser, der er uangribelige for det abstrakte vidensbegreb, og som alligevel er fremmede over for den egentlige mening med al forskning, og her hentyder jeg selvfølgelig ikke til noget ydre formål, men til det ideelle og kulturelle formål. Det uhyre store udbud af kræfter, som også er økonomisk begunstiget og villige til åndelig produktion, og ofte også begavede, har ført til, at *ethvert* videnskabeligt arbejde er blevet en værdi i sig selv, men denne værdi er faktisk ofte kun en konvention, ja næsten en besværgelse hos en kaste af lærde. Det fører til en uhyggelig ufrugtbar incest hos den videnskabelige ånd, hvis produkter alligevel er ufrugtbare både med hensyn til deres interne betydning og deres måde at virke videre på. Det er årsagen til den fetichdyrkelse, som "metoden" har været udsat for i lang tid – som om en præstation er værdifuld, blot fordi der anvendes en korrekt metode (Simmel 1998:183-184, kursiv i originalen).

Min hensigt med at tage udgangspunkt i Simmel er ikke at polemisere unødigt og hævde, at dansk sociologi eller store dele af den er overflødig. Alligevel vil jeg argumentere for, at Simmels pointer er vigtige at forholde sig til i en diskussion af dansk sociologis status og fremtid.

De følgende refleksioner har en bunden karakter, idet de er svar på en række spørgsmål, som redaktionen for *Dansk Sociologi* har formuleret. Spørgsmålene vil blive besvaret ét for ét.

Dansk sociologis vigtigste resultater

Det er naturligvis muligt at pege på en række vigtige enkeltstående publikationer og tilmed på opkomsten af enkelte distinkte forskningsmiljøer i dansk sociologi de seneste årtier. Den mest signifikante udvikling, sociologien har gennemgået herhjemme, er imidlertid ikke et egentligt *resultat* af hverken forskningen eller undervisningen, men dog nært knyttet til dem begge, nemlig at sociologien rent institutionelt har opnået en enorm spredning. Der findes i dag forsknings- og undervisningsmiljøer på alle danske universiteter, i hvilke sociologi indgår som en central komponent både i selvstændig (monodisciplinær) form og i mere transdisciplinære konfigurationer, hvor sociologien bringes i samspil med andre fag (se for en nylig diskussion Kropp, 2013). Dette har utvivlsomt styrket sociologien som alment fag, ligesom det har medvirket til at give sociologien interessante toninger (som mediesociologi, politisk sociologi, økonomisk sociologi, retssociologi osv.).

Endnu mere interessant er den universitære omverden og koblingerne til den, et tema jeg vil komme yderligere tilbage til. Her er det indledningsvis slående, at sociologer ikke har nogen særlig stærk stemme i den offentlige debat herhjemme, modsat navnlig Tyskland og Frankrig. På samme måde indtager Dansk Sociologforening ikke samme centrale rolle, som søsterorganisationer i andre lande, fx Tyskland, gør det. Begge dele peger på, at sociologien nok er forankret på universiteterne som forskningsgren og uddannelseskomponent, men disciplinen forekommer ikke relevant i offentligheden i samme udstrækning som eksempelvis den økonomiske videnskab. Selvfølgelig optræder der sociologer i medierne, men der efterspørges i offentligheden ikke en sociologisk vinkel på en given tematik på samme kvasiautomatiske måde, som når det handler om at kortlægge mulige økonomiske aspekter. Men måske gør det heller ikke så meget. Man kan fx vanskeligt tænke sig, at Dansk Sociologforening meningsfuldt kunne udtale sig om specifikke emner på en måde, som ville være tro mod diversiteten i medlemsskarens synspunkter. Det oplevede daværende henholdsvis præsident og vicepræsident for den britiske sociologforening, John Brewer og Howard Wollman, da de i august 2011 offentliggjorde en kommentar i *The Guardian*, som omhandlede sociologiens relevans i forhold til at forstå de uroligheder, der dengang eksploderede i først London og senere flere andre engelske byer. Hvor velmenende kommentaren end var i forhold til at fremme disciplinens legitimitet i offentligheden, blev den hurtig mødt af kritiske røster fra andre britiske sociologer, som fremførte, at Brewer og Wollman i realiteten gjorde sig til talsmænd for en særlig sociologisk position, hvis fundament ifølge kritikerne var problematisk (jeg har behandlet aspekter af denne debat i Borch 2013).

Hvis ikke sociologien høres meget i offentligheden, kan den imidlertid tilgås på skrift. Et af de mest positive træk ved sociologiens udvikling herhjemme de seneste årtier er således, at en række forlag har prioriteret oversættelsen af vigtige sociologiske værker højt. Hans Reitzels Forlag har spillet en nøglerolle med oversættelser af Ulrich Beck, Luc Boltanski, Anthony Giddens, Erving Goffman, Jürgen Habermas, Niklas Luhmann mv. Men også fx Aalborg Universitetsforlag, Akademisk Forlag, Det lille Forlag og Rævens Sorte Bibliotek har publiceret værker af centrale internationale sociologer og socialteoretikere. Disse oversættelser har spillet en vigtig rolle i forhold til at sprede kendskabet til sociologien til en bredere offentlighed, men har utvivlsomt også været centrale for undervisningen i faget. Det er min fornemmelse, at flere danske forlag i 1990'erne og de tidlige 2000'er i høj grad var drevet af interessen for at udgive vigtige værker – i nogen udstrækning uagtet deres salgspotentiale. Men det er også mit indtryk, at situationen er en anden i dag, hvor bøgernes attraktivitet desværre ikke så meget skyldes deres indhold, men om de kan bruges i en undervisningssammenhæng og altså med en vis sikkerhed sikre sorte tal i regnskabet.

Interessante udviklinger

Som interessante aktuelle udviklinger og temaer vil jeg navnlig fremhæve tre bevægelser, som alle står stærkt internationalt, og som også har sat sig spor i dansk sociologisk forskning. Det drejer sig for det første om en fornyet interesse for sansernes sociologi, som på internationalt plan har haft David Howes som en af de centrale figurer. Næste bevægelse er den stadig tættere kobling mellem sociologi og antropologi, hvor navnlig Latours arbejde og hele STS-bølgen har spillet en nøglerolle, og som har resulteret i en empirisk forskningsgren. Endelig vil jeg for det tredje fremhæve forsøget på at tænke på tværs af sociologi og neurovidenskab, hvor Steen Nepper Larsen har været frontfigur i en dansk kontekst.

I tillæg til de tematiske udviklinger bør de mere strukturelle betingelser for forskningen også nævnes. Også her er der flere bevægelser, som på godt og ondt afspejler bredere internationale tendenser. Én er det stigende publiceringspres, der, som det ofte er blevet fremført, på den ene side muliggør en vis produktionstransparens, men som på den anden side nemt tilskynder til strategisk tænkning i forhold til publiceringsformer og -kanaler: Hvorfor fx skrive tykke bøger, når man kan publicere adskillige artikler på samme tid og dermed indtjene flere point for samme indsats? Og hvorfor publicere på dansk, når det er internationale publikationer, der tæller mest? Der er for mig ingen tvivl om, at de fleste danske forskere (og navnlig de yngre generationer) konstant forholder sig til disse eller lignende spørgsmål, og der er næppe heller tvivl om, at skruen vil blive strammet yderligere fremover. Flere engelske kolleger er begyndt at takke nej til at skrive bogkapitler, da de angiveligt ikke vægter så meget som tidsskriftsartikler, og den udvikling kommer vi nok også til at se herhjemme.

Der er flere problemer ved den udvikling, og jeg skal her blot nævne to, som begge fører os tilbage til Simmel. For det første tilskynder det stigende publiceringskrav til, at man publicerer for publiceringens skyld, som om en præstation er værdifuld, blot den er publiceret i et internationalt tidsskrift, for at parafasere Simmel. Og dette er desværre en mulighed, fordi der i dag findes talløse sociologiske tidsskrifter, hvorfor der groft sagt altid er et sted, hvor man kan få udgivet sin forskning. For det andet, men i nogen udstrækning relateret hertil, er der en risiko for, at publiceringspresset ændrer selve forskningen fra at være problemdrevet til at blive metodedrevet. Dansk politologisk forskning er i nogen grad ramt af det problem, altså at den sikre karrierevej går gennem at crunch nogle kvantitative data, ikke fordi man derigennem nødvendigvis siger noget forfærdelig interessant, men fordi det er en relativ nem måde at producere artikler på. Det ville være trist, hvis sociologien slog ind på et tilsvarende spor.

Sociologiens rolle i samfundet

Spørgsmålet om sociologiens samfundsmæssige rolle berører en bredere – og ganske kompleks – tematik om sociologiens relevans. Før jeg kommer ind på sociologiens samfundsmæssige rolle, hvorved jeg antager, at der hentydes til de bidrag, sociologien skal levere til det omkringliggende (altså universitets-eksterne) samfund, vil jeg slå fast, at sociologi, som ikke har en ekstern reference, ikke af den grund er irrelevant. Givet min interesse for videnssociologisk arbejde er det for mig at se indlysende, at sociologisk forskning, som fx går i clinch med anden forskning (sociologisk eller ej), også kan være uhyre relevant. Videnssociologisk arbejde, som gnaver sig roligt gennem nyere eller ældre sociologiske tekster, er i mine øjne vigtigt for disciplinens udvikling af to grunde. For det første kan de pege på de *politiske* aspekter, som virker ind på, hvad der i en given periode ophæves til legitim viden, og hvad der udgrænses som irrelevant – og i stiafhængighedens navn derfor også påvirker disciplinens videre udvikling. For det andet kan de kaste kritisk lys på de mo-
debevægelser, der gør sig gældende også i akademisk sammenhæng.

Hvad angår sociologiens eksterne reference, altså dens samfundsmæssige rolle, står to ting som stadig mere centrale for mig. For det første er det klart, at dansk sociologi har en særlig forpligtelse til at fokusere på danske forhold. Den forpligtelse har danske sociologer taget på sig, men efter min mening i for stor udstrækning, idet det er sket på bekostning af en interesse for internationale problematikker eller, som det hedder i dag, *grand challenges*. Dansk sociologi er meget fokuseret på velfærdsstatslige anliggender, dvs. tematikker, som implicit eller eksplicit berører velfærdsstatens organisering, rammer og konsekvenser. Men med henvisning til Ulrich Becks kritik af megen sociologi for at være fastlåst i en nationalstatslig container – bundet til det, han kalder metodologisk nationalisme – mener jeg, det er relevant at spørge, om ikke dansk sociologi i for høj grad sidder fast i en velfærdsstatslig container (hvilke

spørgsmål der burde optage også danske sociologer mere, vil jeg kort berøre nedenfor i svaret på det fjerde spørgsmål).

For det andet ser jeg et behov for en langt mere interventionistisk eller policyrettet sociologi. Hvorfor kan sociologer ikke i langt højere grad, end det er tilfældet i dag, bidrage til at udvikle løsninger på centrale samfundsudfordringer? Selvfølgelig vil dette være ekstremt krævende, dels fordi det fordrer dybere analyser, end sociologien ofte leverer med samfundskritikker, der som Sloterdijk siger, mest tager karakter af en smiger af det samfund, der kritiseres (Sloterdijk 2002:20); dels fordi historien viser, at forsøg på at bidrage policyrettet ofte er faldet uheldigt ud. Lad mig nøjes med et enkelt eksempel på dette, nemlig Theodor Geigers skrifter om eugenik fra starten af 1930'erne. Med de bedste humanistiske intentioner leverede Geiger her sociologiske argumenter for eugeniske programmer såsom tvangssterilisation af individer, hvis afkom det angiveligt ikke var i samfundets interesse at huse (se fx Geiger 1935). Geiger-eksemplet viser alt for tydeligt udfordringen for en interventionistisk sociologi, navnlig hvis Kants kategoriske imperativ suspenderes, eller hvis man ikke hæver sig over sin samtids dogmer (noget som netop videnssociologisk arbejde kan hjælpe med).

På trods af begge disse forhold, ligger den største mulighed for at forny disciplinen og for – ca. et århundrede efter dens konsolidering – at gentænke dens samfundsmæssige rolle efter min opfattelse i en sådan aktivistisk/interventionistisk ambition. Hvorfor er vi ikke allerede der? Simmel giver en del af svaret, nemlig at videnskaben hverken i sin grundsubstans eller i sine degenererede former nærer den slags ambitioner. En anden del er strukturel, nemlig at det ikke er meriterende, jf. det tidligere omtalte publiceringspres.

Oversete spørgsmål i sociologien?

Der er flere måder at besvare dette spørgsmål på, som alle er bekræftende. Én måde er den, som Forskningsrådet for Samfund og Erhverv repræsenterede med sin 2006-rapport om *Dansk sociologis muligheder* (Forskningsrådet for Samfund og Erhverv 2006). Ud over at kortlægge vigtige dele af den eksisterende danske sociologiske forskning, kom rapporten med en række anbefalinger til fremtidige satsningsområder. Specifikt blev det anbefalet, at områderne familiesociologi og barndom, social mobilitet, religionssociologi og demografi skulle styrkes. Anbefalingen af netop disse områder var begrundet dels med dansk sociologis angiveligt relative underprioritering af disse felter sammenlignet med fx USA, dels med deres samfundsmæssige relevans.

Det er vanskeligt ikke at anerkende den samfundsmæssige relevans af disse områder, og alligevel vil jeg hævde, at også de i det store og hele har velfærdsstaten som omdrejningspunkt, og at andre områder således trænger sig væsentligt mere på, ikke mindst globalt. Her tænker jeg ikke mindst på klima, urbanisering, flygtningestrømme, krig, og ja, demografi, men i en global og ikke blot dansk sammenhæng. Endvidere vil jeg fremhæve et af mine

egne forskningsområder, nemlig finansielle markeder. Selv om sociologien om finansielle markeder er vokset markant de seneste årtier (vel at mærke i udlandet, i Danmark er der stadig forbavsende få forskere inden for dette felt), er den sociologiske viden om finansielle markeder endnu ret begrænset, navnlig inden for nyere udviklinger såsom algoritmisk handel. Hvis sociologien på nogen måde skal være med til at præge udviklingen af de finansielle markeder og mere generelt kapitalismen – og hvorfor skulle sociologien ikke det? – er der behov for langt mere viden om, hvordan disse markeder overhovedet fungerer.

I mere geografiske termer er der i mine øjne behov for betydelig mere sociologi om fx Afrika, Asien og Latin- og Sydamerika, og jeg kan ikke se, hvorfor ikke også danske sociologer skulle tage del i det. Tidsskrifter som *Economy and Society* har allerede anlagt en mere Asien- og Latin- og Sydamerikaintresseret profil, hvilket er et vigtigt skridt i den rigtige retning. Endelig, men det handler mere om sociologiens afgrænsning i forhold til andre discipliner, så jeg gerne, at den interaktion mellem sociologi og antropologi, jeg omtalte ovenfor, fandt ækvivalente udtryk i relationen til psykologi/socialpsykologi og økonomi.

Det er naturligvis nemt at opstille ønsker som disse. At indfri dem er noget andet, og at gøre det på en måde, som ikke forfalder til den ene eller anden form for fetich, jf. Simmel, er noget tredje. Men forsøget bør gøres.

Litteratur

- Borch, C. 2013: "Crowd theory and the management of crowds: A controversial relationship". *Current Sociology*, 61 (5-6):584-601.
- Forskningsrådet for Samfund og Erhverv 2006: *Dansk sociologis muligheder*. København: Forskningsrådet for Samfund og Erhverv.
- Geiger, T. 1935: *Samfund og Arvelighed. En sociologisk Undersøgelse*. København: Martins Forlag.
- Kropp, K. 2013: "Genetableringen af dansk sociologisk forskning – en skiftelse af strukturer og genese af dansk sociologisk forskning efter 1990". *Dansk Sociologi*, 24(4): 85-118.
- Simmel, G. 1998: "Kulturbegrebet og kulturens tragedie", i *Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte sociologiske skrifter* (pp. 159-190). København: Samlerens Bogklub.
- Sloterdijk, P. 2002: *Masse og foragt. Essay om kulturkampe i det moderne samfund*. Frederiksberg: Det lille Forlag.